

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอ จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 และขอเสนอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
 - 1.1 ความหมายของบทบาท
 - 1.2 ทฤษฎีบทบาท
 - 1.3 ประเภทของบทบาท
 - 1.4 บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย
2. สถาบันสงฆ์และสังคมไทย
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ในโรงเรียน)
 - 3.1 ความหมายของการเผยแผ่
 - 3.2 องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 - 3.3 วัตถุประสงค์และพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
4. การบริหารงานวิชาการ
 - 4.1 ความหมายของการบริหารงานวิชาการ
 - 4.2 ความสำคัญของงานวิชาการ
 - 4.3 ขอบข่ายของงานวิชาการ
5. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1
6. วัดในเขตอำเภอเมืองสระบุรี
7. โรงเรียนในเขตอำเภอเมืองสระบุรี
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

1.1 ความหมายของบทบาท

คำว่า “บทบาท” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 602) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่ บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่าง ๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับ บทบาทในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2527 : 68) กล่าวว่าบทบาทคือ การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ตามลักษณะการรับรู้และตามที่แสดงจริง บทบาทเป็นผลรวมของสิทธิ์และหน้าที่ เช่นบุคคลที่เป็นครู ก็ต้องประกอบพฤติกรรมในการสอนและอบรม เมื่อแสดงพฤติกรรมดังกล่าวแล้วจะเป็นไปตามที่สังคมคาดหวังหรือไม่ก็ตาม

งามพิศ สัตย์สงวน (2538 : 73) ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร

สุพัตรา สุภาพ (2538 : 73) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่าบทบาทหมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่ คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำกันทางสังคม อุดุลย์ตันประยูร (2539 : 30) กล่าวถึงความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทคือการกระทำ การแสดงออกทางกริยา หรือการแสดงออกที่แสดงถึงทัศนคติของบุคคลตามสถานภาพทางสังคมต่างๆ

เหลือ เอกตะคุ (2542 : 7) ได้สรุปว่า บทบาทหมายถึง รูปแบบแนวทางของการแสดง พฤติกรรมแสดงความคิดเห็น และการปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับจากสังคม เช่น ครูมีบทบาทหน้าที่ในการสั่งสอนให้ความรู้แก่นักเรียน

วรรณณี ภาณุวัฒน์สุข (2543 : 31) สรุปว่า บทบาทคือการกระทำตามหน้าที่ที่กำหนดของบุคคล หรือพฤติกรรมที่คาดหวังและเห็นได้ ซึ่งเป็นการกระทำของบุคคล

สุนทร คุญชร (2545 : 10) บทบาทหมายถึง แนวทางของการแสดงออกหรือปฏิบัติ ตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในตำแหน่งทางสังคม ทางหน้าที่การงาน ตามสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลที่เป็นอยู่ เช่น ครูมีบทบาทหน้าที่ในการสอนให้ความรู้แก่ผู้เรียน ดำรงมีบทบาทหน้าที่ในการรักษาความสงบภายในประเทศ เป็นต้น

สุรพล สุวดีกุล (2545 : 17) กล่าวว่า บทบาทหมายถึง การกระทำหรือ การปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่รับผิดชอบและการปฏิบัติตามตำแหน่ง ตามสถานภาพของแต่ละบุคคลที่เป็นอยู่ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป บทบาทที่มีอยู่ก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

พินิจ เพ็ชรคารา (2545 : 10) กล่าวว่าสรุปว่า บทบาทหมายถึง พฤติกรรม การแสดงออกตามสถานภาพของแต่ละบุคคลในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่นั้นๆ

จากแนวคิดต่างๆ ของบุคคลที่กล่าวมาแล้วนั้น พอสรุปได้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาตามหน้าที่หรือตำแหน่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเพื่อให้เป็นที่รู้เห็นของบุคคลอื่น และการแสดงออกนั้นอาจจะตรงกับความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้ ฉะนั้น บทบาทจึงแบ่งออกเป็นสองประเภทคือ บทบาทที่ปฏิบัติจริงหมายถึงบทบาทที่ได้กระทำจริงและบทบาทที่คาดหวังหมายถึงบทบาทที่ควรจะทำ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการเฉพาะ บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติจริงเท่านั้น

1.2 ทฤษฎีบทบาท

บุคคลจะแสดงบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพบทบาทที่ได้รับมาตามข้อตกลงของสังคม ได้มีนักทฤษฎีกล่าวถึงทฤษฎีบทบาท ดังนี้

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2527 : 69 – 71) ได้สรุปทฤษฎีบทบาทต่อไปนี้

ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟ ลินตัน (Ralp Linton's Role Theory) ได้กล่าวว่า ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์

ทฤษฎีบทบาทของโฮมันน์ (Homann's Role Theory) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตอนกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นครู ตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น

ทฤษฎีบทบาทของพาร์สันส์ (Parson's Role Theory) กล่าวว่าไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลมีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

ทฤษฎีบทบาทเมอร์ตัน (Merton's Role Theory) ได้กล่าวว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีอย่างน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น

ทฤษฎีบทบาทของกู๊ด (Good's Role Theory) กล่าวว่า iva บทบาท คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคลและบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้นๆ

ทฤษฎีบทบาทของกัสกิน (Guskin's Role Theory) ได้กล่าว พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนคือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเอง และทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่างๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ควรปฏิบัติอย่างไร

จากทฤษฎีที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ว่า ทฤษฎีบทบาท คือ การปฏิบัติหรือการแสดงพฤติกรรมออกมาตามสถานภาพของตนเองที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และบทบาทหน้าที่จะเปลี่ยนไปเมื่อตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป ดังนั้นสถานภาพและบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบจึงควบคู่กันไปและเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

1.3 ประเภทของบทบาท

ทิตยา สุวรรณชฎ (2527 : 8) ได้แบ่งบทบาทออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. บทบาทอุดมคติ (Ideal Role) คือ บทบาทของผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางสังคม ควรปฏิบัติบทบาทอุดมคติกำหนดโดยการอบรม ให้คำแนะนำสั่งสอน หน้าที่ และความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย

2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) คือ บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมที่จะต้องปฏิบัติ บทบาทที่ปฏิบัติในครั้งน้ีกำหนดโดยผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมนำเอาบทบาทอุดมคติไปแปล เพื่อให้ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่นั้น บทบาทที่ปฏิบัติจริงจะใกล้เคียงหรือแตกต่างจากบทบาทอุดมคติและสภาพแวดล้อม

ไวรัช เจียมบรรจง (2529 : 109) ได้จำแนกบทบาทในสังคมทั่วไป เป็น 5 บทบาท คือ บทบาทตามเพศและบทบาทตามวัย เช่นบทบาทของผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก ผู้ใหญ่ เป็นต้น บทบาททางอาชีพ เช่น บทบาทของคนขายของ อาจารย์ ทนายความ เป็นต้น บทบาทของแม่บ้าน ลูก พ่อ แม่ เป็นต้น และบทบาทในกลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มที่มีความสนใจคล้ายๆกัน เช่น บทบาทของสมาชิกในกลุ่มชมรมต่าง ๆ เป็นต้น

ดิเรก พลเลิศ (2533 : 18) ได้แบ่งประเภทของบทบาทตามภารกิจและความรับผิดชอบของผู้บริหารไว้เป็น 2 ประเภทคือ

1. บทบาทที่จำเป็นต้องกระทำหรือบทบาทตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับคำสั่งต่าง ๆ ที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ จำเป็นต้องกระทำหรืองดเว้นการกระทำ ถ้า ไม่กระทำหรืองดเว้นกระทำจะต้องมีความผิด

2. บทบาทอันควรกระทำ หรือบทบาทด้านควรจะเป็น เป็นบทบาทที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย แต่งตั้งหรือสละมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ควรปฏิบัติหรือควรกระทำ แม้ว่าจะมิได้กำหนดไว้เป็นกฎหมายก็ตาม

กล่าวโดยสรุป บทบาทหน้าที่ที่สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ บทบาทหน้าที่ด้านนิตินัยหมายถึง บทบาทหน้าที่ที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ต้องปฏิบัติจริงตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและความรับผิดชอบตามภารกิจหน้าที่ โดยมีระเบียบหรือกฎหมายรองรับสถานะภาพของผู้ดำรงตำแหน่ง และประเภทที่สองคือ บทบาทหน้าที่ด้านพฤตินัยหมายถึง บทบาทหน้าที่ของบุคคลที่ควรประพฤติหรือปฏิบัติถึงแม้จะไม่ได้กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือระเบียบ

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาการปฏิบัติตามบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 จำนวน 2 ด้าน คือ ด้านการประพฤติปฏิบัติตนและด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

1.4 บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย

พระพุทธศาสนา วัด และพระสงฆ์มีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหินจากวัดมากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมาย มีประชาชนทำบุญตักบาตรกันอยู่ทุกวัน สำหรับในชนบทนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระสงฆ์และประชาชนยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก อาจกล่าวได้ว่า วัดและพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย ซึ่งมีผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

พระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต (2513 : 58) กล่าวว่า วัดเป็นศูนย์กลางของสังคมเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัด เป็นศูนย์กลางร่วมแห่งความเชื่อถือ การร่วมมือกัน เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านนี้ แต่ที่สำคัญที่สุดคือความรู้สึกของพระสงฆ์ว่ามีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าประชาชนทั่วไป สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้าน เป็นเครื่องรักษาความเคารพนับถือได้ยั่งยืนมั่นคง ปัจจัย 3 อย่างที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละ บำเพ็ญประโยชน์ และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

พระศรีวิสุทธิโมลี (2516 : 58) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ประชาชนไว้ว่า งานสงเคราะห์ที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรง คือ งานสงเคราะห์จิตใจเป็นหลัก

ส่วนงานสงเคราะห์ทางวัดภูมิโดยทางอ้อมด้วยการแนะนำ ชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของมาบริจาคแบ่งปันกัน แต่เป็นกิจกรรมชั่วคราว ส่วนการสงเคราะห์ทางจิตใจที่พระสงฆ์ทำได้คือ

1. การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ
2. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจด้วยการประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่าง ตลอดจนสามารถที่จะทำให้วัดสงฆ์เป็นองค์กรประกอบที่จะหล่อเลี้ยงจิตใจ
3. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านต่าง ๆ เช่น ทางวิชาการในสังคมชนบทที่กำลังพัฒนา พระซึ่งเป็นผู้นำในท้องถิ่น พระจะเป็นผู้นำ ซึ่งชี้ช่องทางเสนอแนะให้มีความคิดริเริ่ม เป็นศูนย์รวมชักชวนประชาชนมาทำงาน ตลอดจนอาจเป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านได้ ถ้าพระมีความรู้มีโอกาสดีพร้อม จะเป็นการให้ความอบอุ่นใจแก่ประชาชนได้
4. การสงเคราะห์บำรุงขวัญ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นสิ่งปลอบประโลมจิตใจ

สมพร เทพสิทธา (2538 : 51 – 52) กล่าวว่า พระสงฆ์ควรมียุทธศาสตร์ ดังนี้คือ

1. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา ให้สามารถมีชีวิตอย่างมีความสุข มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง
2. เป็นตัวอย่างแห่งความดี ให้เป็นที่เลื่อมใสของประชาชนที่จะประพฤติตาม
3. พัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการส่งเสริมและให้การศึกษอบรม กุลบุตร กุลธิดา
4. การสงเคราะห์ทางจิตใจให้แก่ประชาชน เมื่อมีปัญหาเดือดร้อนทางจิตใจ โดยยึดหลักธรรม การให้คำปรึกษาแนะนำ

5. ช่วยแก้ไขปัญหามุมชน

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ (2525 : 145 – 152) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมปัจจุบันดังนี้

1. พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชน เป็นที่พึ่งทางจิตใจและช่วยแก้ปัญหาส่วนตัว และปัญหาสังคม อันเกิดจากการทะเลาะวิวาท ระหว่างสมาชิกในสังคมด้วยกัน
2. สถาบันวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน โรงเรียนประชาบาลหลายแห่งตั้งอยู่ในบริเวณวัด สมภารเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ และแม้กระทั่งศาลาก็เป็นที่เรียนหนังสือ นอกจากนี้วัดยังเป็นที่อยู่อาศัยศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและเด็กโดยทั่วไป
3. วัดเป็นประจักษ์โรงพยาบาลให้รักษาพยาบาลแก่คนเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งที่เป็นโรคจิตและโรค ทางกาย

4. วัดเป็นประจักษ์พิพิธภัณฑสถาน คือเป็นที่เก็บและรวบรวมสมบัติโบราณอันล้ำค่า และมีประโยชน์ต่อการศึกษาทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาติ

5. ศาลาวัดบางครั้งถูกใช้เป็นสถานที่ประชุมราษฎรเพื่อจะได้รับข่าวสารต่าง ๆ

6. วัดเป็นสถานที่แสดงความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของประชาชน เพราะถือเป็นสมบัติส่วนรวมของประชาชน เป็นที่ประชาชนพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

7. วัดเป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจน และคนไร้ที่พำนักพักพิง อีกทั้งยังเป็นหอพักให้แก่นักศึกษาทั่วไป

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต) (2527 : 205 – 206) ได้กล่าวถึงบทบาทความสำคัญของวัดและพระสงฆ์กับชุมชน ไว้ดังนี้คือ

1. เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

2. เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

3. เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกราชการผู้เจ็บป่วย

4. เป็นที่พักคนเดินทาง

5. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

6. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน

7. เป็นที่ไถ่เกลียดข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ

8. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ เปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ

9. เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่าง ๆ

10. เป็นศูนย์กลางการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ

11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ

อนันต์ วิริยพินิจ (2525 : 45 – 46) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยว่า งานที่กระทำโดยตรง คือ การสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนการสงเคราะห์ทางวัตถุจะ

กระทำได้โดยอ้อม ด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่น มาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไปโดยการสงเคราะห์นั้น ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ จึงประกอบด้วย

1. การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ
2. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจด้วยความประพฤติเป็นตัวอย่าง ตลอดจนสถานที่ของวัดวาอารามที่สงบร่มรื่นเป็นองค์ประกอบสำหรับหล่อเลี้ยงจิตใจสังคมอย่างหนึ่ง
3. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่น ๆ เท่าที่ทำได้ เช่น ในทางวิชาการ เป็นต้น
4. ในสังคมที่กำลังพัฒนา เมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าได้พระสงฆ์ผู้นำท้องถิ่นที่มีโอกาสเตรียมตัวพร้อมเป็นศูนย์กลางเป็นผู้นำชี้ช่องในการนำท้องถิ่น ให้ได้รับความเจริญ ใหม่ๆ ได้

การสงเคราะห์ทางจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในศาสนาทั้งหลาย และยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับประชาชนทั่วไป

รัชนิกร เสรยโฐ (2528 : 246 – 247) กล่าวถึงบทบาทที่เด่นและสำคัญของพระสงฆ์ในชนบทไทย สรุปได้ดังนี้คือ

1. พระสงฆ์ ทำหน้าที่สั่งสอนธรรม และส่งเสริมชาวบ้านทำบุญกุศลต่าง ๆ
2. ภิขุอาวุโส หรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอมและบางครั้งทำหน้าที่เฝ้าระวังรักษาผู้เจ็บป่วย

พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยขจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว

พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กคือที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วยตนเอง รวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า

พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐ โบกปูน ช่างปรับปรุงการเกษตร เป็นต้น และในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้เรียนรู้วิธีการสาธารณสุข แล้วนำไปเผยแพร่แก่ประชาชนให้รู้จัก การสร้างบ่อน้ำ การสร้างและใช้ส้วมซึม ตลอดจนรู้ถึงหลักการสาธารณสุข

พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในเมืองไทยที่สำเร็จไปนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลขอความร่วมมือจากชาวบ้าน โดยผ่านพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือ

พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ พระสงฆ์สามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือดร้อน

พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นธรรมทูตและพระธรรมจาริก ซึ่งไปเผยแผ่หลักธรรมแก่ชาวเขา ทำให้ชาวเขาเกิดความรู้สึกรักชาติ ไม่ทำไร่เลื่อนลอย และหันมานับถือพุทธศาสนา

ปราณี เกื้อทอง (2545 : 32) ได้สรุปถึง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน” ไว้ดังนี้

1. เป็นผู้นำทางจิตใจ
2. ส่งเสริมการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ
3. ให้การสงเคราะห์ผู้ประสบทุกข์ได้ยาก

ประเวศ วะสี (2540) ได้เสนอ “บทบาทของพระสงฆ์และวัด” ไว้ดังนี้

1. พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัดอุประสงค์ของการบวชก็คือ เพื่อการเรียนรู้ ดังนั้นสงฆ์คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งควรจะเป็น 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

1.1 การเรียนรู้พุทธธรรม ให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทางปริยัติ และปฏิบัติ

1.2 การเรียนรู้สังคมปัจจุบัน ให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ใน

การสอน

1.3 การเรียนรู้การสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจผู้คน ให้จับใจผู้คน ให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่า อนุศาสนิปาฏิหาริย์ รวมทั้งความสามารถในการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

2. การศึกษาของสงฆ์ เป็นเรื่องที่ควรคำนึงกำหนดอยู่ในนโยบายของรัฐบาล ในแผนการศึกษาชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยทางโลกควรจะร่วมกันพัฒนาหลักสูตรสำหรับการศึกษาของพระสงฆ์

3. การทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญของวัดคือการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นถ้าวัดเข้มแข็งทำให้โครงสร้างของชุมชนเข้มแข็งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการมีศีลธรรมอันดีงามของสมาชิกในชุมชน ถ้าวัดลอยตัวออกจากโครงสร้างของสังคมในชุมชน จะทำให้ชุมชนและสังคมอ่อนแอ และส่งผลให้สถาบันอื่น ๆ รวมทั้งสถาบันทางศาสนาอ่อนแอไปด้วย

4. วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาในระบบจากโรงเรียนระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา จำนวน 30,000 โรงเรียน ยังไม่สามารถผลิตคนให้มีความเข้มแข็งทางปัญญา และศีลธรรม ในส่วนที่ยังขาดนี้หากวัดสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพได้ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

5. พระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เนื่องจากในโลกปัจจุบันมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในสังคมระดับต่าง ๆ พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจว่าความรุนแรงนั้นหมายถึงอะไร ขอบเขตแค่ไหน มีที่ประเภท มีสาเหตุอะไรบ้าง มีวิธีป้องกันและแก้ไขอย่างไร วิธีใดได้ผล จะพัฒนาวิธีการป้องกันและการป้องกันให้ดีขึ้นอย่างไร

6. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นกระแสใหญ่ของโลกที่มีการระดมศาสตร์ทางด้านต่าง ๆ มาเชื่อมโยง พระสงฆ์จึงควรต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีการแก้ไข ให้ลึกซึ้งเพื่อจะได้สอนประชาชนได้ถูกต้อง และวัดควรเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

7. การบริหารจัดการวัด วัดเป็นทรัพยากรอันทรงค่าของประชาชนในสังคม ดังนั้น การบริหารจัดการวัดที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ รัฐบาล และผู้เกี่ยวข้องจะต้องให้ความร่วมมือในการจรรโลง พระศาสนาเพื่อสังคมต่อไป

กิริติ ศรีวิเชียร (2527 : 111 – 113) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์และวัดที่ควรเป็นไปในอนาคตอันที่จะสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่ประชาชนว่าควรประกอบด้วย

1. บทบาทในการเป็นผู้นำและแบบอย่างแก่ชุมชน ในเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และประหยัด
2. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนพระพุทธศาสนาของทั้งพระสงฆ์ ชาวบ้าน และลูกหลานของชาวบ้านรอบวัด
3. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนเพื่อการอ่านออกเขียนได้ของชาวบ้านรอบวัด
4. บทบาทในการเป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษา และศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรมในท้องถิ่น
5. บทบาทในการเป็นสถานที่ใกล้เคียงข้อพิพาทของชาวบ้าน
6. บทบาทในการให้การสอนและฝึกฝนอาชีพที่จำเป็นในท้องถิ่นแก่ชาวบ้านรอบวัด
7. บทบาทในการเป็นผู้นำเอาหลักการและแนวคิดใหม่ ๆ มาช่วยเหลือการเกษตร

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวพบว่า บทบาทของพระสงฆ์มี 2 ด้านคือบทบาทที่เกี่ยวกับกิจวัตรในการประพฤติปฏิบัติตน ด้านการศึกษาธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญ และการปฏิบัติ สมณะ วิปัสสนา ทั้งต่อตนเองและต่อประชาชน อีกบทบาทคือพระสงฆ์จะต้อง

อบรมสั่งสอนโดยการแสดงธรรม สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จัดฝึกอบรมเข้าค่ายคุณธรรม การแนะนำ การให้คำปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาและการแสดงธรรม

2. สถาบันสงฆ์และสังคมไทย

สถาบันสงฆ์และพระพุทธศาสนา ได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับคนไทยและสังคมไทย มาเป็นเวลานาน จนพระพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาประจำชาติหล่อหลอมการดำเนินชีวิตของคนไทย วัฒนธรรมต่างๆ อิทธิพลของหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ได้หยั่งรากลึกในจิตและจิตใจของคนไทย เราได้จากผลสะท้อนต่างๆ เช่น วิถีชีวิตพฤติกรรม นิสัยใจคอ วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ ดังที่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2532 : 7) ได้ตรัสไว้ว่า หากมองย้อนไปในอดีตจะเห็นว่า พระสงฆ์ได้ดำรงอยู่ในฐานะเป็นผู้นำของสังคมไทยในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสติปัญญาและการพัฒนา และก็เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำในทางสติปัญญา พระสงฆ์จึงได้เป็นครูของประชาชนและการพัฒนาในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะในชนบทก็มักเกิดจากความริเริ่มของพระสงฆ์ หรือมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ซึ่งมีตัวอย่างให้เราเห็นได้มากมาย ยิ่งมองย้อนไปไกลเท่าใด ก็ยิ่งเห็นความเป็นผู้นำของพระสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น กระทั่งปัจจุบันนี้คนโดยทั่วไปมักจะคิดว่าพระสงฆ์ไม่มีความจำเป็นอะไรต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมของประชาชนแล้ว เพราะวิทยาการโลกเจริญก้าวหน้าไปไกลเกินกว่าที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาทอะไรได้ในการพัฒนา ดังกล่าวนั้น ถึงกับมีบางคนกล่าวว่าไม่ใช่เรื่องของพระสงฆ์(จักรพงษ์ ปรางวิเศษ, 2541 : 11) แต่ในความจริงนั้น พระสงฆ์ก็ยังมีความสำคัญไม่น้อยในสังคมไทย ดังที่ สนองงานของรัฐ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ทำนุ บำรุง ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการสาธารณูปการ ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 แบ่งเป็น 6 ประการ (กรมการศาสนา, 2542 : 24) ดังนี้คือ

1. บทบาทด้านการปกครอง
2. บทบาทด้านการศาสนศึกษา
3. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์
4. บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
5. บทบาทด้านการสาธารณูปการ
6. บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3.1 ความหมายของการเผยแผ่

การเผยแผ่ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 742) หมายถึง ขยายออกไป เช่น การแผ่กฤษฎาภิไธยของพระเจ้าจักรพรรดิ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระเทพโสภณ (2547: 150) ได้ให้ความหมายการเผยแผ่ คือ การหิยธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อ ไปขยาย เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3.2 องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระเทพโสภณ (2547: 171) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วย

4 ส. คือ

1. สันติศาสนา (แจ่มแจ้ง) คือ พุทให้คนฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นกับตาตัวเอง
 2. สมาทปนา (จงใจ) ปลุกใจให้อยากรับธรรมไปปฏิบัติ คือ ทำให้ผู้ฟังเกิด
- ความศรัทธา
3. สมุตเตชนา (แก้แล้วกล้า) ต้องพุดให้กำลังใจนำไปปฏิบัติได้จริง
 4. สัมปหังสนา (ร่าเริง) คือ พุดให้เขาไม่เกรียด มีความสุข มีความปิติในธรรม

3.3 วัตถุประสงค์และพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระเทพโสภณ (2547: 168) ได้สรุปผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไว้ 3 ประการ คือ

1. ช่วยสอนให้เขารู้จักหักใจ ละเลิก สลัดตัดทิ้ง หลีกหนีไปให้ไกลจากสิ่งเลวทรามให้ได้
2. ช่วยสอนให้เขารู้จักและเลือกทำแต่สิ่งดีๆ รักดี ลงมือทำสิ่งที่ดี ปิดช่องทางที่จะไปทำชั่ว ให้ได้
3. ช่วยสอนให้เขามีกำลังใจได้สดิ มีความเบิกบาน แจ่มใส บริสุทธิให้ได้

นอกจากนี้พระเทพโสภณ ยังกล่าวถึง พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (2547: 169

- 170) ดังนี้

1. ใช้ความอดทนเป็นวิธีสู้รบ
2. มีเป้าหมายการทำงานชัดเจน
3. ระวังอย่าทำตัวให้เสียความนิยม
4. อย่าสร้างศัตรู จะทำให้อยู่ลำบาก
5. สร้างความนิยมให้มากขึ้น
6. เพิ่มพลังใจ รักษาจิตใจให้มั่นคง

4. การบริหารงานวิชาการ

4.1 ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากการบริหารงานวิชาการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษา และเป็นเครื่องชี้ความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหาร ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารงานวิชาการไว้ดังนี้

วินิจ เกตุขำ (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการ คือ การบริหารกิจกรรมทุกชนิด ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือสถานศึกษาเพื่อให้การเรียนการสอนเกิดผลดีมีประสิทธิภาพ

กัญญา สาทร (2526 : 324) กล่าวถึงความหมายของการบริหารงานวิชาการว่า “...เป็นการบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาหรือในโรงเรียนที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุดเพราะหน้าที่ของสถานศึกษาทุกแห่ง คือการให้ความรู้ทางด้านวิชาการแก่ผู้เรียน...”

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2527 : 151) กล่าวให้ความหมายว่า “...เป็นการดำเนินงานที่จะส่งเสริมหรือปรับปรุงการเรียนการสอนในโรงเรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ...”

อุทัย ธรรมเดโช (2531 : 6) ได้ให้ความหมายของการบริหารงานวิชาการไว้ว่า การบริหารงานวิชาการหมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพที่สุด หรือการบริหารที่ให้พลเมืองมีความรู้คุณธรรมสามารถประกอบสัมมาอาชีพ ดำรงตนเป็นพลเมืองดี ช่วยกันพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535 : 16) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการหมายถึง การบริหารสถานศึกษา โดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุง การพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

กิตติพงษ์ วงศ์สุวรรณ (2537 : 30) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ การดังนี้ “งานหลักของการบริหารการศึกษาในโรงเรียน คือ การบริหารงานวิชาการ ผู้บริหาร โรงเรียนต้องเป็นผู้นำทางวิชาการ ทำงานร่วมกับครูและกระชั้นชิดคนครู ให้คำแนะนำ และ ประสานงานให้ครูทุกคนทำงานร่วมกัน ทั้งยังมองเห็นความสำคัญของการเรียนการสอนด้วย”

อย่างไรก็ตาม นอกจากจะหมายถึงการบริหารกิจกรรมที่เน้นการปรับปรุงการเรียน การสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถแล้ว ยังเน้นคุณธรรมอีกด้วย ดังคำกล่าวของอุทัย ธรรมเดโช (2531 : 76) และจิรวรรณ มาดี (2537 : 27) ที่กล่าวถึงความหมายของการบริหารงาน วิชาการ ซึ่งสรุปได้ว่าหมายถึงการบริหารกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาและปรับปรุง การเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพสูงสุดหรือการบริหารงานวิชาการหมายถึง การบริหารกิจกรรมของโรงเรียนในด้านการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ รวมถึง การอบรมนักเรียนให้มีคุณธรรมและปลูกฝังให้เป็นพลเมืองต่อไป

ศิริพรรณ ทองจินดา (2540 : 10) กล่าวไว้ว่า ... การบริหารงานวิชาการหมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษารวมทั้งการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณธรรม สามารถประกอบ อาชีพช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า

อนุศักดิ์ สมิตสันต์ (2540 : 2) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกประเภทในโรงเรียนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา การปรับปรุงกิจกรรมการเรียน การสอน สื่อการสอน หลักสูตร รวมทั้งการพัฒนาครู เพื่อนำผลแห่งการพัฒนาทั้งหลายทั้งปวงนั้น มาเอื้ออำนวยและปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541 : 84) ได้ให้ ความหมายว่า การบริหารงานวิชาการเป็นกระบวนการหนึ่งของการบริหารการศึกษาที่บุคคลหลายฝ่าย ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เจริญงอกงามในทุกด้าน เพื่อเติบโตขึ้นจะเป็นพลเมืองที่ดี ของสังคม การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาจึงเป็นกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535 : 2) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการบริหารกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ตั้งแต่ การกำหนดนโยบาย การวางแผน การปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผล

การสอน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

กมล ภูประเสริฐ (2544 :6) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาหมายถึง การบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของภารกิจของสถานศึกษา

จากทัศนะของนักการศึกษาพอสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การจัดกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในสถานศึกษาเพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพ มีการพัฒนา และส่งเสริมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถและเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรมดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตรงตามเป้าหมายของหลักสูตร ที่จะให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข รวมถึงกระบวนการกำหนดทางเลือกที่จะดำเนินงานบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการซึ่งในที่นี้ได้กำหนดขอบเขตไว้ 6 ด้าน ได้แก่ การจัดหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การใช้สื่อการเรียนการสอน การนิเทศการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การวัดผลและประเมินผลการสอน การพัฒนาบุคลากรทางการสอน

4.2 ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการถือเป็นงานหลักของการบริหารงานโรงเรียน งานวิชาการช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาสติปัญญาความนึกคิดของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีคุณค่าในสังคม ซึ่งนักวิชาการทางการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้คล้ายๆ กัน เช่น

วินิจ เกตุขำ (ม.ป.ป.) กล่าวว่า “...การบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจของการบริหารงานโรงเรียน เพราะงานวิชาการครอบคลุมด้านการเรียนการสอนของนักเรียนและของครู ดังนั้น กิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนจึงเป็นงานวิชาการ...”

พนัส หันนาคินทร์ (2524 : 235) กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการไว้ว่า “...งานวิชาการเป็นหัวใจของการบริหารโรงเรียนเป็นชีวิตจิตใจของสถาบัน ส่วนงานอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้ชีวิตสถาบันดำเนินไปด้วยความราบรื่นเท่านั้น...”

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2527 : 6) กล่าวว่างานวิชาการเป็นหัวใจของโรงเรียน งานธุรการเป็นสมอง และงานประสานสัมพันธ์กับชุมชนเป็นใบหน้าของโรงเรียน โรงเรียนมีหน้าที่ให้ความรู้ความสามารถ อ่านออกเขียนได้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้ด้านอาชีพ ได้รับการอบรมด้านศีลธรรมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นขอบข่ายที่กว้างขวางของการดำเนินงานทางวิชาการในโรงเรียนต่างๆ ไม่ว่าขนาดใหญ่หรือเล็ก จะแตกต่างกันที่ปริมาณและความรับผิดชอบเท่านั้น

พวงรัตน์ วิเวกานนท์ (2528 : 13) ได้กล่าวถึงการบริหารงานวิชาการว่า ผู้บริหารควรจะต้องวางแผนร่วมกับบุคลากรทุกคน แล้วใช้วิธีกระจายอำนาจ และความรับผิดชอบ สนับสนุนให้ครูทุกคนทำงานโดยเต็มกำลังความสามารถ เพื่อให้เสรีภาพทางวิชาการอันจะเป็นผลให้เกิดความรู้ และวิธีการใหม่ๆ ทำให้สถาบันทางการศึกษามีความก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง

กิติมา ปรีดีดิลก (2529 : 70) ให้ความเห็นว่างานวิชาการเป็นงานหลักของโรงเรียน ทั้งนี้เพราะว่ามาตรฐานหรือคุณภาพการศึกษามักจะพิจารณาจากผลงานด้านวิชาการเป็นสำคัญ

ฉัตรชัย อรณนันท (2529 : 156) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการ ว่าเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการสอนโดยตรง โดยครอบคลุมถึงการใช้หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลและการประเมินผลการศึกษา งานวิชาการดังกล่าวนี้ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องรับผิดชอบเป็นอันดับแรก เพราะภารกิจของสถานศึกษา คือ การให้บริการทางการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนมีหน้าที่เป็นผู้นำทางวิชาการ โดยการทำงานร่วมกับครู ให้คำแนะนำครูในด้านการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

สนอง เครือมาก และคนอื่น (2530 : 53) ยังให้ความสำคัญแก่ผู้บริหารโรงเรียนว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดที่จะเป็นผู้ริเริ่มในการดำเนินการให้เป็นไปอย่างราบรื่น ผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้ คือ

1. กำหนดเป้าหมายนโยบาย วัตถุประสงค์ และวางแผนงานของโรงเรียน
2. ควบคุม กำกับ ติดตาม นิเทศ งานวิชาการอย่างมีระบบ
3. จัดหาหลักสูตรและเอกสารหลักสูตรให้เพียงพอตามสภาพของโรงเรียน
4. จัดให้ครูผลิตจัดหาสื่อการเรียนควบคุมดูแลให้ครูนำไปใช้ประกอบการสอน
5. จัดให้มีมุมหนังสือหรือห้องสมุดให้เหมาะสมตามสภาพของโรงเรียน
6. ให้มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนตามระเบียบว่าด้วยการวัดผลของหลักสูตร
7. ส่งเสริมและนำเทคนิคใหม่ๆ ที่เหมาะสมมาใช้ดำเนินงานวิชาการในโรงเรียน

กิติมา ปรีดีดิลก (2532 : 48) กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการพอสรุปได้ว่า งานวิชาการเป็นงานหลักของการบริหารสถานศึกษาทุกแห่ง ทุกประเภท มาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการเป็นสำคัญ เพราะงานวิชาการเกี่ยวข้องกับการจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจของสถานศึกษา ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทุกระดับของสถานศึกษาอีกด้วย

อุทัย บุญประเสริฐ (2537 : 34) กล่าวไว้เช่นกันว่า “...การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของโรงเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้มาตรฐานคุณภาพการศึกษาจะปรากฏเด่นชัดเมื่อการบริหารงานวิชาการประสบผลสำเร็จ...”

จากความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของงานวิชาการดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่าการบริหารงานวิชาการเป็นงานที่มีความสำคัญที่สุดของโรงเรียน เพราะคุณภาพมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับงานวิชาการเป็นสำคัญดังนั้นผู้อำนวยการสถานศึกษาและบุคลากรทุกคนในโรงเรียนจะต้องร่วมมือกัน เพื่อให้การพัฒนางานวิชาการของโรงเรียน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของทางราชการ เพราะงานวิชาการจะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ และมีคุณธรรม จริยธรรมทั้งยังช่วยพัฒนาประเทศและสังคมให้เจริญก้าวหน้าอีกด้วย

4.3 ขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการมีความสำคัญที่สุดในการบริหารงานโรงเรียนและถือเป็นหัวใจของงานบริหารโรงเรียน เพราะการบริหารงานทุกอย่างของโรงเรียนก็เพื่อความสำเร็จทางวิชาการหรือการเรียนการสอนทั้งนั้น นอกจากนี้งานวิชาการยังเป็นงานที่สร้างนักเรียนให้มีคุณภาพ มีความรู้มีคุณธรรมเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้มีความสุขได้มีนักวิชาการทางการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานวิชาการดังนี้

วินิจ เกตุขำ (ม.ป.ป. : 3) ได้เสนอขอบข่ายการบริหารงานวิชาการไว้อย่างน่าสนใจ โดยแบ่งการบริหารงานวิชาการออกเป็น 5 ด้านคือ

1. สายงานและโครงสร้างการบริหารงานวิชาการ ได้แก่ ความหมาย ขอบข่ายของงานวิชาการ บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารงานวิชาการ การจัดบุคลากรในการการบริหารงานวิชาการ
2. หลักสูตรและการเรียนการสอน ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การบริหารและการนำหลักสูตรไปใช้ การบริหารการจัดการเรียนการสอน
3. การจัดและบริหารงานวิชาการ ได้แก่ การวางแผนงานวิชาการ การบริหารงานวัดผลและประเมินผล การประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
4. การส่งเสริมและพัฒนางานวิชาการ ได้แก่ สายงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ การนิเทศ เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอน การส่งเสริมและพัฒนาครูอาจารย์
5. ปัญหาและแนวโน้มการบริหารงานวิชาการ ได้แก่ ปัญหาการบริหารงานวิชาการ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ แนวโน้มของการบริหารงานวิชาการ

บันลือ พุกกะวัน (2523 : 155-156) ได้จำแนกขอบข่ายการบริหารงานวิชาการออกเป็น ดังนี้ คือการรับเด็กเข้าเรียน การจัดครูเข้าประจำชั้น ประจำวิชา การจัดตารางสอน การเตรียมงานก่อนเปิดเรียน การจัดบริการในด้านวัสดุและหลักสูตร เช่น โครงการสอน บันทึกการ

สอน แบบเรียน ระเบียบวิธีวัดผล สมุดประจำตัว บัญชีเรียกชื่อ สมุดประจำชั้น การจัดบริการ ห้องสมุด ซึ่งได้แก่ การจัดหาตำราเรียน หนังสืออ้างอิงทั้งของครูและนักเรียน การจัดบริการ สำหรับวัสดุอุปกรณ์การสอนให้ครู และการจัดทำโครงการวัดผลการศึกษาไว้ตลอดปี

พนัส หันนาคินทร์ (2524 : 24) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการจะสำเร็จลุล่วงตาม เป้าหมายนั้น ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบในเรื่องต่อไปนี้

1. งานด้านเกี่ยวกับตัวครู ได้แก่ การจัดหาครูที่มาทำการสอน จัดครูให้ทำหน้าที่ ต่างๆ เหมาะแก่ความรู้ความสามารถ การปกครองครู การสร้างน้ำใจหรือขวัญในการทำงานให้แก่ ครู การพัฒนาครู เช่น พยายามสนับสนุนให้ครูมีความสามารถในการเชิงวิชาการและวิชาชีพยิ่งขึ้น
2. งานเกี่ยวกับตัวนักเรียน ได้แก่ การจัดแบ่งกลุ่มนักเรียนตามความสามารถและ ความถนัดหรือความต้องการ การส่งเสริมนักเรียนในด้านวิชาการ การจัดบริการห้องสมุด และ แหล่งสำหรับบริการด้านการสอน การควบคุมเวลาเรียนของนักเรียน การหาทางช่วยเหลือ นักเรียนเรียนช้า การจัดสอนซ่อมเสริม การติดต่อกับผู้ปกครองนักเรียน
3. งานด้านการจัดโปรแกรมการเรียนการสอน การใช้หลักสูตร และการประเมินผล นักเรียน ได้แก่ การจัดเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อสะดวกในการค้นคว้าของครู เช่น ตัวหลักสูตรประมวลการสอน คู่มือครู หนังสือประกอบการเรียนการสอน และเอกสารวิชาการทาง วิชาชีพ การพยายามปรับปรุงประมวลการสอน โครงการสอนให้ทันสมัยเสมอ
4. งานด้านจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์การสอนและเทคโนโลยีทางการศึกษา ได้แก่ การจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ การจัดหาเจ้าหน้าที่เพื่อให้บริการด้านนี้แก่ครู กระตุ้นให้ครูใช้บริการด้าน นี้เพื่อประโยชน์ในการให้การศึกษาแก่นักเรียน
5. งานด้านเกี่ยวกับบุคลากรด้านการสอน เช่น การจัดทำทะเบียนประวัติ และ ระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับครูและนักเรียน

สัจด์ อุทรานันท์ (2529 : 30 – 34) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการนั้น ผู้บริหารจะ คำนึงถึงแต่งานวิชาการด้านเดียวนั้นไม่ได้ จะต้องคำนึงถึงงานด้านอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย ฉะนั้น ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการควรจะประกอบไปด้วย 20 งาน ดังนี้

1. งานที่เกี่ยวกับการบริหารบุคคล
 - 1.1 งานจัดบุคลากร
 - 1.2 งานพัฒนาบุคลากร
 - 1.3 งานบำรุงขวัญบุคลากร
2. งานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้แก่
 - 2.1 งานพัฒนาหลักสูตร

- 2.2 งานทำแผนการสอน
- 2.3 งานจัดตารางสอน
- 2.4 งานเลือกหนังสือและแบบเรียน
- 2.5 งานพัฒนาหลักสูตรสำหรับชุมชน
3. งานเกี่ยวกับการเรียนการสอน ได้แก่
 - 3.1 งานเตรียมการสอน
 - 3.2 งานพัฒนาเทคนิคการจัดการเรียนการสอน
 - 3.3 งานนิเทศการสอน
4. งานที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการเรียนการสอน ได้แก่
 - 4.1 งานระเบียนนักเรียน
 - 4.2 งานห้องสมุด
 - 4.3 งานบริการสื่อการสอน
 - 4.4 งานแนะแนวการศึกษา
5. งานที่เกี่ยวข้องกับการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ได้แก่
 - 5.1 งานข้อสอบมาตรฐานและคลังข้อสอบ
 - 5.2 งานวัดผลและประเมินผลการเรียน
 - 5.3 งานประเมินโครงการ
6. งานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่
 - 6.1 งานการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน
 - 6.2 งานบริหารงานทางวิชาการแก่ชุมชน

ธารง บัวศรี (2532 : 53) ได้กล่าวถึง ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการไว้ว่า “ได้แก่ การจัดหลักสูตร การวางแผนการสอน และการวัดผล การจัดตารางสอน และการเตรียมการสอน ก่อนเปิดภาคเรียน”

กิตติมา ปรีดีดิลก (2532 : 56) แบ่งขอบข่ายการบริหารงานวิชาการออกเป็น 6 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. แผนปฏิบัติงานด้านวิชาการ
2. หลักสูตรและการสอนประกอบด้วยหลักสูตร โครงการสอน ประมวลการสอน
3. การจัดการเรียนการสอนประกอบด้วยการจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดแบบเรียน การจัดห้องสมุด การจัดทำคู่มือครู
4. สื่อการสอน

5. การปรับปรุงการเรียนการสอน ได้แก่ การนิเทศการสอน การฝึกอบรม

6. การวัดและประเมินผล

สุธีระ ทาตะวนิชย์ (2534 : 88-89) ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการไว้

9 งานคือ

1. งานด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
2. งานด้านการเรียนการสอน
3. งานวัสดุประกอบหลักสูตรเพื่อสื่อการเรียนการสอน
4. งานวัดผลและการประเมินผล
5. งานห้องสมุด
6. งานนิเทศศึกษา
7. งานด้านการวางแผนและการกำหนดวิธีการดำเนินงาน
8. งานส่งเสริมการสอน
9. งานประชุมและอบรมทางวิชาการ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535 : 17 – 19) กล่าวถึงงานวิชาการว่า ประกอบด้วยงาน

ใหญ่ 4 ประการ คือ

1. การวางแผนงานวิชาการ เป็นการวางแผนการพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน เช่น การจัดทำแผนปฏิบัติงานวิชาการ ซึ่งประกอบด้วยการประชุมเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดปฏิทินการศึกษา ความรับผิดชอบงานตามภาระหน้าที่ การจัดขั้นตอนและเวลาในการทำงาน โครงการสอนเป็นการจัดรายละเอียดเกี่ยวกับวิชาที่ต้องสอนตามหลักสูตรและการบันทึกการสอนเป็นการแสดงรายละเอียดของเนื้อหาที่จะสอนในแต่ละคาบเวลาของแต่ละวันหรือสัปดาห์ โดยวางแผนไว้ล่วงหน้าและยึดโครงการสอนเป็นหลัก

2. การจัดการเรียนการสอน เช่น การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดแบบเรียน การปรับปรุงการเรียนการสอน การฝึกงาน

3. จัดบริหารเกี่ยวกับการเรียนการสอน เช่น การจัดสื่อการเรียนการสอน การจัดห้องสมุด การนิเทศการสอน

4. การวัดและประเมินผล

สรุปว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวางและครอบคลุมงานต่างๆ ในโรงเรียนตั้งแต่งานด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน วิธีสอน การจัดตารางสอน จัดแบบเรียน คู่มือครู งานห้องสมุด งานวัดผลประเมินผล งานนิเทศการเรียนการสอนงานส่งเสริมการสอน งานวางแผนและกำหนดวิธีการดำเนินการและงานประชุมอบรมทางวิชาการเป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1

5. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 เดิม คือสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงได้ยุบรวมกับกรมสามัญศึกษาและกรมวิชาการเป็นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งออกเป็น 175 เขต ที่ตั้ง ถนนมิตรภาพ อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี 18000 มีผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 1 ท่าน มีรองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาเขต จำนวน 3 ท่าน

ขอบเขตของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 มีหน่วยงานทางการศึกษาในอำเภอต่าง ๆ 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสระบุรี อำเภอเสาไห้ อำเภอบ้านหมอ อำเภอดอนพุด อำเภอหนองโดน อำเภอพระพุทธบาท อำเภอหนองแซงและอำเภอเฉลิมพระเกียรติ โดยมีสถานศึกษาในสังกัด(เดิม) คือ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

ความเป็นมา จากวิวัฒนาการและความเจริญทางวัตถุ รัฐบาลจึงได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานหรือการปฏิรูป ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีการปฏิรูปการศึกษา โดยวันที่ 3 กรกฎาคม 2546 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 จึงมีผลทำให้หน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงศึกษาธิการหลอมรวมเป็นหน่วยงานใหม่

ในส่วนกลางมีหน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานรัฐมนตรี สำนักปลัดกระทรวง สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา

ในส่วนภูมิภาค แบ่งเป็นเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ 175 เขต โดยรวมสถานศึกษาในสังกัดกรม (เดิม) สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

จำนวนสถานศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 มีจำนวนทั้งสิ้น 157 โรงเรียน

โรงเรียนในเขตอำเภอเมืองสระบุรี มีจำนวนทั้งสิ้น 24 โรงเรียน

(สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 .กลุ่มนโยบายและแผน . 2548 : 1 – 2)

6. วัดในเขตอำเภอเมืองสระบุรี

วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี หมายถึงวัดที่มีที่ตั้งอยู่ในเขตปกครองของอำเภอเมืองสระบุรี ซึ่งมีทั้งหมด 47 วัด ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงจำนวนวัดในเขตอำเภอเมืองสระบุรี

วัดในเขตอำเภอเมืองสระบุรี			
1.วัดทองพุ่มพวง	13.วัดบ้านพลับ	25.วัดหนองโนเหนือ	37.วัดหนองบัว
2. วัดดาวเสด็จ	14.วัดโคกหนามแท่ง	26.วัดหนองจักร	38.วัดตลิ่งชัน
3. วัดดาวเรือง	15.วัดหนองขริน	27.วัดป่าไฟ	39.วัดท่าเยี่ยม
4. วัดป่าสัก	16.วัดถนนเหล็ก	28.วัดหนองเขื่อนช้าง	40.วัดห้วยลี
5. วัดโตนด	17.วัดเชิงเขา	29.วัดหนองยาวใต้	41.วัดศรีบุรีรัตนาราม
6. วัดเขาคูบา	18.วัดบ้านกล้วย	30.วัดหนองยาวสูง	42.วัดหงษ์ยาดาราวาส
7. วัดเจดีย์งาม	19.วัดปากข้าวสารใต้	31.วัดโคกเพ็ก	43.วัดปากข้าวสารเหนือ
8. วัดบ้านบึง	20.วัดบำรุงธรรม	32.วัดสระต้อ	44.วัดเจริญราษฎร์บำรุง
9. วัดบ้านอ้อย	21.วัดนาร่อง	33.วัดกุดนกกเป่า	45.วัดสุวรรณคีรี
10. วัดศาลาแดง	22.วัดหัวถนน	34.วัดทุ่งสาริกา	46.วัดหนองโน
11. วัดอรัญญาวาส	23. วัดป้อกเป็ก	35.วัดโนสภาราม	47.วัดแก่งขนุน
12. วัดพระพุทธฉาย	24.วัดหนองโนใต้	36.วัดตะกุด	

ที่มา : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสระบุรี วัดพระพุทธบาทราชมหาวิหาร ปี 2548

7. โรงเรียนในเขตอำเภอเมืองสระบุรี

โรงเรียนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี หมายถึง โรงเรียนที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 ที่ตั้งอยู่ในเขตปกครองของอำเภอเมืองสระบุรี มีจำนวนทั้งหมด 24 โรงเรียน ดังนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงจำนวนโรงเรียนในเขตอำเภอเมืองสระบุรี

โรงเรียนในเขตอำเภอเมืองสระบุรี	
1. โรงเรียนวัดป่าสัก	13. โรงเรียนวัดหนองเขื่อนช้าง
2. โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม	14. โรงเรียนวัดหนองยาวใต้
3. โรงเรียนอนุบาลสระบุรี	15. โรงเรียนวัดหนองยาวสูง
4. โรงเรียนปากเพรียววิทยาคม	16. โรงเรียนวัดกุดนกเป้า
5. โรงเรียนอนุบาลศาลาแดง	17. โรงเรียนวัดทุ่งสาริกา
6. โรงเรียนวัดพระพุทธราย	18. โรงเรียนวัดโนสภาราม
7. โรงเรียนวัดโคกหนามแท่ง	19. โรงเรียนวัดหนองบัว
8. โรงเรียนวัดถนนเหล็ก	20. โรงเรียนวัดหัวลิ
9. โรงเรียนวัดบ้านกล้วย	21. โรงเรียนวัดสุวรรณคีรี
10. โรงเรียนบ้านปากข้าวสาร	22. โรงเรียนวัดเขาจำปา
11. โรงเรียนวัดนาร่อง	23. โรงเรียนชุมชนวัดหนองโนใต้
12. โรงเรียนวัดป้อมเปือก	24. โรงเรียนบ้านป่าไม้พระฉาย

ที่มา : กลุ่มงานข้อมูลและสารสนเทศ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 ประจำปี 2548

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สำหรับงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนโรงเรียนโดยตรงนั้นยังศึกษาไม่พบ แต่มีส่วนที่เกี่ยวข้องในบางส่วน ดังนี้

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธรเจ้าแล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่ได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบ ศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำ ปรึกษา สนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรมอันลึกซึ้งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบายขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธรเจ้าทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่ไม่ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้หันมาในตัวเองที่มีซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

พระมหาสุชนา โรจนญาโณ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระมหาโมคคัลลานะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็น มิจฉาทิฐิ การเป็นสมณทูตในทิวโลกและยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย ขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม

พระวุฒิกิรณ วุฒิกิรโณ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม ของพระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมุณี มีจุดเด่นคือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดย สามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ 4 ประเภท ดังนี้คือ

1. เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม
2. เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา
4. เนื้อหาประเภทวิชาการ

และจากการศึกษาวิจัยหนังสือและผลงานของพระราชวรมุณีจำนวน 42 เรื่อง พบว่า พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มีเทคนิคและวิธีการเผยแผ่หรือนำเสนอพุทธธรรมที่เด่นชัด 6 วิธี คือ

1. การนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ
2. นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ
3. นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง

บทประพันธ์ และบทกลอน เป็นต้น

4. นำเสนอโดยวิธีการผูกเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ
5. นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย
6. นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสุลี (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระราชวิทย์าคม (หลวงพ่อดุณฺ ปรีสุทฺโธ) พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ของ หลวงพ่อ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแผ่หรือประกาศและวิธีการ เผยแผ่ที่ทำใช้บ่อยที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึง ผู้ฟังง่ายที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้นุกลิกลักษณะคือท่านั่ง การพูดภาษาพื้นบ้าน

และการสร้างอารมณ์ขึ้นให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกคนขึ้นตั้งแต่กษัตริย์
คนรวย คนจนต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ และทัศนคติของคนเหล่านั้น ที่มีต่อหลวงพ่อกุณ

พระมหาสัญญา ปณฺณวชิโร (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กัญจนโก, “หลวงตา” – “แพรเยอไม้”) พบว่า การศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กัญจนโก, “หลวงตา” – “แพรเยอไม้”) ทั้ง 3 ประเภทคือ 1. การเทศนา (เทศน์มหาชาติ และเทศน์ธรรมวัตร) 2. การปาฐกถา – บรรยายธรรม อภิปราย สนทนา และได้ว่าที่ 3. เขียนหนังสือ บทความ วรรณกรรมเรื่องสั้นต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีวิธีการนำเสนอ 4 วิธี คือ 1. การนำเสนอโดยตรง 2. การนำเสนอโดยเปรียบเทียบ 3. การนำเสนอโดยการใช้เชื่อมโยง 4. การนำเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง และจากการศึกษาแนวทางการใช้สำนวนภาษาของท่าน ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะเด่น 3 ประการ คือ 1. การใช้ถ้อยคำมีการใช้คำง่าย และการใช้คำเชิงสัพยอก 2. การใช้ภาพพจน์ มีการใช้ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน และภาพพจน์การเรียงเสียงธรรมชาติ 3. การใช้สำนวนพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิตคำพังเพย คำคม คำกลอน และแหล่มาประกอบ

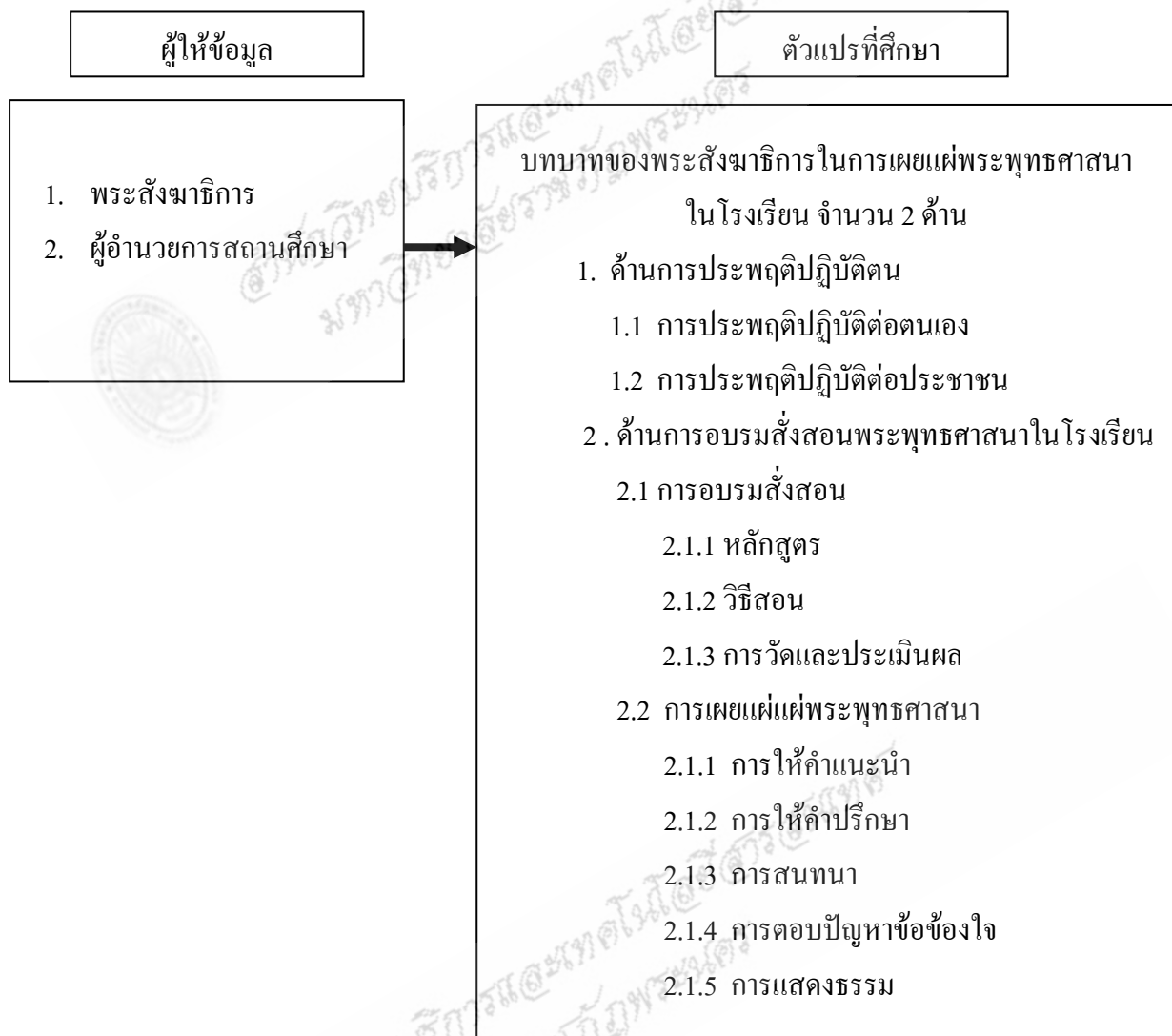
พระมหาสมณ สุนฺทโร (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาบทบาทของพระมหา กัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหา กัจจายนเถระได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการสอน 4 อย่าง คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุท เตชนา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก 4 อย่าง คือ แบบสากัจฉาหรือสนทนาธรรม แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบโดยการอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียด ลึกซึ้งเพื่อถ่ายทอดแก่นักปฏิบัติ อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจในหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งเหมือนกับพระพุทธเจ้าทรง แสดงเองด้วยวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระศาสนา ณ แคว้นอวันตี ทำให้บุคคลผู้ไม่มีศรัทธาเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นอุบาสกจำนวนมาก ท่านได้ประพันธ์คัมภีร์ขึ้น 6 เล่ม คือ กัจจายนไวยากรณ์ จุฬนिरुติ มหานिरุติ เนตติ เปฏโกปเทศ และวันณนิตติ

จากการศึกษางานวิจัยในประเทศ พอสรุปได้ว่า บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้นมี 2 ด้าน คือด้านการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีและด้านการอบรมสั่งสอน

ประชาชนทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย การให้คำแนะนำ การสนทนา การให้คำปรึกษา การตอบปัญหา ข้อข้องใจและการแสดงธรรม ส่วนบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนนั้นยังอยู่ในระดับที่ต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มากขึ้น แม้ว่าหน่วยงานทางการศึกษาจะให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยมีการจัดกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมในทุกระดับช่วงชั้นตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และให้พระสังฆาธิการเข้ามาช่วยส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ทั้งนี้ปัญหาอาจเกิดจากการประชาสัมพันธ์และการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังไม่ดีเท่าที่ควร จึงทำให้บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมีไม่มากตามที่ควรจะเป็น

9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีผู้ศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการ นักการศึกษาและนักการศาสนา นอกจากนี้ยังมีการวิจัยอื่นๆอีกมากที่ได้กล่าวมาแล้วและได้สรุปแนวคิดไว้หลากหลาย จึงได้รวบรวมแนวคิดที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจน ที่สอดคล้องกับงานวิจัย ที่กล่าวถึงความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน 2 ด้าน คือ ด้านการปฏิบัติตนและด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จึงได้นำมาใช้เป็นตัวแปร มาสร้างเป็นกรอบแนวคิด ในรูปแบบภูมิดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย